

ไชโย

ท้องที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ชนะศึกพม่า

“ไชโย” เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดอ่างทองในปัจจุบัน และเป็นชื่อของวัดและตำบลหนึ่งในอำเภอนี้ด้วย เข้าใจว่าชื่อวัดและตำบลคงมีมาก่อน เมื่อจังหวัดอ่างทองแบ่งการปกครองเป็นอำเภอ จึงนำชื่อวัดและตำบลไชโย มาตั้งเป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดอ่างทอง และคงจะเห็นว่าชื่อ “ไชโย” เป็นชื่อที่มีความหมายเกี่ยวกับชัยชนะในการสงครามในสมัยอยุธยา จึงนำชื่อนี้มาตั้งเป็นชื่ออำเภอเพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

อย่างไรก็ตามชื่อวัดหมู่บ้านและตำบล ที่มีชื่อว่า “ไชโย” ซึ่งมีมาก่อนชื่ออำเภอนี้ จะตั้งชื่อขึ้นเมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน จากคำกราบบังคมทูลถวายพระยาพะสิมที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสลำแม่น้ำน้อย และลำแม่น้ำใหญ่ไปมณฑลกรุงเก่าและมณฑลนครสวรรค์ของพระยาโบราณราชธานินทร์ ถวายแต่รัชกาลที่ ๖ ตอนหนึ่งว่า

“ชื่อวัดไชโยนี้ ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าด้วยกระ-

หม่อมว่า น่าจะเป็นชื่อเรียกมาแต่ในแผ่นดินพระมหาธรรม-
 ราชา ค่ายเมื่อพระเจ้าหงสาวดีให้พระเจ้าเชียงใหม่ ยกลงมา
 ตีพระนครครั้งที่ ๒ ได้ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านสระเกศ อยู่คนละ
 ฟากกับวัดไชโย สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถ
 เสด็จขึ้นไปตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่แตกที่บ้านชะไว แล้วคงจะ
 ได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ ที่นี้ จึงได้ชื่อว่าบ้านไชโย เหมือน
 ดังเมื่อครั้งพระมหาอุปราชหงสาวดียกมาตีพระนครคราวตั้ง
 ค่ายที่ทุ่งชายเคือง ในคลองบ้านข้าวเม่า จังหวัดกรุงเก่า
 สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถยกทัพออกไปตี
 ทัพมหาอุปราชแตก คลองที่ทุ่งชายเคืองนี้มีชื่อว่าคลองชนะ
 มาจนทุกวันนี้”

จากคำสันนิษฐานของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร
 เฑชะคุปต์) นี้ จึงน่าเชื่อถือได้ เพราะตามที่ปรากฏในพระ
 ราชพงศาวดาร เมื่อสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกา-
 ทศรถยกกองทัพหลวงไปตั้งที่บ้านชะไวและบ้านสระเกศนั้น
 ไม่ได้กล่าวถึงบ้านไชโยเลย ชื่อ “บ้านไชโย” จึงคงจะตั้ง
 ขึ้นหลังจากนั้น และอาจจะเป็นสมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งขึ้น
 ให้เป็นที่ระลึกในชัยชนะที่รบชนะพระเจ้าเชียงใหม่ ในสมัยนั้น
 ก็ได้

ชื่อหมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอไชโยได้ปรากฏในพระราชพงศาวดาร หลายหมู่บ้านด้วยกัน จะได้กล่าวตามลำดับตั้งแต่ต้นถึงนี้

ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ คราวสมเด็จพระนเรศวรรบพระยาพะสิมที่เมืองสุพรรณ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบว่ากองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกลงมาก็เสด็จยกกองทัพหลวงไปกับสมเด็จพระเอกาทศรถ ตั้งทัพหลวงที่บ้านชะไว แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ . . .”

ต่อมา พ.ศ. ๒๑๒๘ เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ นั้น มีปรากฏในพระราชพงศาวดารอีกตอนหนึ่งว่า

“. . . พระเจ้าเชียงใหม่ เห็นผู้คนตามหัวเมืองในมณฑลราชธานีเบาบาง ไม่มีผู้ใดต่อสู้ยกกองทัพหลวงลงมาตั้งที่บ้านสระเกศในแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ . . .”

และอีกตอนต่อมาก็กล่าวว่า

“สมเด็จพระนเรศวรทรงพระดำริว่า ข้าศึกเสียทัพกำลังคืนตกใจ เป็นโอกาสที่จะทำซ้ำเติมอย่าให้ตั้งตัวได้ จึง

เสด็จยกกองทัพหลวงติดตามข้าศึกขึ้นไปในวันนั้นจนเวลาพลบค่ำ เห็นวารีพลหนักเหนียวจึงประทับแรมที่บ้านชะวอ และส่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้ยกไปแต่เพลาคึก ให้ถึงบ้านสระเกศ เข้าตีค่ายพระเจ้าเชียงใหม่แต่เช้าตรู่ให้พร้อมกัน ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่หนีกลับขึ้นไปถึง บ้านสระเกศ ทราบว่ากองทัพไทยยกติดตามขึ้นไปก็เลยหนีต่อไปแต่ในเพลากลางคืน ครั้นกองทัพไทยขึ้นไปถึง บ้านสระเกศ เมื่อเดือนแรม ๔ ค่ำ เปลาเช้า เห็นแต่พวกข้าศึกกำลังอลหม่านไม่มีผู้ใดต่อสู้ กองทัพไทยก็ได้ค่ายพระเจ้าเชียงใหม่โดยง่าย . . .”

ในสมัยนั้น บ้านชะวอ และบ้านสระเกศอยู่ในเขตแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ปัจจุบันนี้ บ้านชะวอ เป็นชื่อตำบลชะวอ ส่วนบ้านสระเกศเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลชัยภูมิอยู่ในท้องที่อำเภอไชโย การที่เปลี่ยนชื่อบ้านสระเกศเป็นตำบลชัยภูมินี้ ก็คงให้เกี่ยวข้องกับ การสงครามที่มีชัยชนะในครั้งนั้นนั่นเอง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จท้องที่อำเภอไชโยถึง ๓ ครั้งโดยเฉพะอย่างยิ่งได้เสด็จวัดไชโยทั้ง ๓ ครั้ง และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จประทับร้อนที่วัดไชโยครั้งหนึ่งด้วย

“ไชโย” ได้ตั้งเป็นชื่ออำเภอขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการแบ่งการปกครองเป็นอำเภอ ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ตำบลจรเข้ร้องใกล้วัดมะขาม และใกล้ตลาดบ้านมะขาม ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงเรียกอำเภอไชโยนี้ว่า อำเภอบ้านมะขาม แต่ที่เริ่มตั้งอำเภอขึ้นนั้น ทางราชการได้นำชื่อ วัด หมู่บ้าน ตำบลไชโย มาตั้งเป็นชื่ออำเภอทั้ง ๆ ที่ที่ว่าการอำเภอมิได้ตั้งอยู่ที่ตำบลไชโย และห่างกันราว ๖-๗ กิโลเมตร ทิ้งอยู่คนละฟากแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย แทนที่จะตั้งชื่ออำเภอกว่า “จรเข้ร้อง” เพราะอยู่ในท้องที่ตำบลจรเข้ร้อง หรือชื่ออำเภอกว่า “บ้านมะขาม” เพราะอยู่ใกล้วัดมะขาม และใกล้ตลาดบ้านมะขามตามที่ชาวบ้านเรียกกัน ทางราชการก็ไม่ตั้งอย่างนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า “ไชโย” เป็นชื่อที่ดีและเป็นศิริมงคลมากกว่า ทั้งเป็นชื่อที่แสดงถึงชัยชนะและเป็นชื่อที่เข้าใจกันว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งให้อีกด้วย นับตั้งแต่นั้นมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอเป็นต้นมา ชื่ออำเภอไชโยนี้ก็ยังไม่เคยเปลี่ยนชื่อไปอย่างอื่นเลย

ปัจจุบันนี้ที่ว่าการอำเภอไชโยอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดอ่างทอง ๑๑ กิโลเมตร การเดินทางไปยังอำเภอนี้ก็

ไปได้สะดวกมาก เพราะมีรถยนต์สายอ้างทอง—สิงห์บุรี ผ่าน แต่ต้องข้ามเรือจ้างอีกทีหนึ่ง เพราะที่ว่าการอำเภอ และ ตลาดอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันถนนสายใหม่เสร็จแล้ว การเดินทางไปยังอำเภอไชโยก็ไม่ต้องข้ามเรือจ้างและสามารถขับรถไปยังที่ว่าการอำเภอและตลาดได้เลย

การแบ่งเขตการปกครองของอำเภอไชโยแบ่งออกเป็น ๔ ตำบลด้วยกัน ซึ่งมีชื่อที่ไพเราะและมีความหมายในทาง ชัยชนะ และเกี่ยวกับพระราชาเป็นส่วนมาก คือ ไชโย, ชัยภูมิ, ชัยฤทธิ์, ชะไว, ตรีณรงค์, ราชสถิตย์, เทวราช, จรเข็ร้อง, และหลักฟ้า

ชื่อตำบลที่มีประวัติและความหมายมาแต่เดิมพอจะกล่าวได้ดังนี้

ไชโย

ตั้งได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าชื่อมีความเป็นมาอย่างไร และเป็นที่ตั้งวัดไชโยด้วย แต่ชื่อวัดจะมีมาก่อนหรือชื่อตำบลมีมาก่อนนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ความจริงแล้วตำบลไชโยและวัดไชโยนี้อยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา คืออยู่ปากตรงข้ามกับบ้านสระเกศ ที่สมเด็จพระ-

นเรศวรรับพระเจ้าเชียงใหม่ แต่สมเด็จพระนเรศวรคงเสด็จ
มาประทับที่หมู่บ้านนี้ เพราะอยู่คนละฟากแม่น้ำเท่านั้น

ชัชฎุมิ

ชื่อตำบลนี้ก็คือบ้านสระเกศเดิมนั่นเอง ได้เปลี่ยนชื่อ
จาก “สระเกศ” มาเป็น “ชัชฎุมิ” ก็คงเพื่อให้เป็นที่ระลึก
เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรรับพระเจ้าเชียงใหม่ได้รับชัยชนะ
ที่ตำบลนี้นั่นเอง

ชะไว

เป็นชื่อตำบลที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วตามปรากฏ
ในพระราชพงศาวดารที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า สมเด็จพระ
นเรศวรได้ยกทัพมาตั้งที่ตำบลนี้ เมื่อคราวรบกับพระเจ้า
เชียงใหม่

ราชสถิตย์

เดิมชื่อตำบลนี้มีชื่อว่าตำบลโรงม้า พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “ราช
สถิตย์” เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จยังตำบลนี้

จรเข้ร้อง

ความจริงชื่อตำบลนี้เป็นชื่อที่แปลก แต่จะมีมาตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน ในพระราชพงศาวดารก็ไม่ได้อ้างถึงตำบลนี้เลย จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ มีบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (ซึ่งแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓) ตอนหนึ่งซึ่งตอนสุดท้ายของบทเสภาเรื่องนี้ ได้กล่าวถึงจรเข้เถื่อนขวาดเที่ยวจับคนตามตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ ดังบทเสภาว่า

“ท่านผู้ฟังถ้วนหน้าอย่าสงสัย
 เดิมจะได้ตั้งย่านเป็นบ้านช่อง
 เพราะเถื่อนขวาดแปลงกายร้ายคนอง
 จึงได้เรียกจรเข้ร้องแด่นนมา
 เดียวนมหลักแหล่งแขวงอ้างทอง
 บ้านช่องบึงแผ่นดินยังแน่นหนา
 ตั้งนามตามนิทานเพราะขรวิดา
 จึงได้ปรากฏตำบลจนทุกวันนี้”

อย่างไรก็ตามชื่อตำบลจรเข้ร้องก็จะต้องมีมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ แล้ว แต่จะตั้งชื่อตำบลเพราะจรเข้เถื่อนขวาดร้องหรือไม่นั้นก็ไม่มีใครทราบได้

นอกจากตำบลทั้ง ๔ ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีชื่อตำบลที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ อยู่ ๒ ตำบล คือ “เทวราช” กับ “ราชสถิตย์” ซึ่งก็น่าจะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ของไทยบ้าง แต่ก็ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่นอน และมีชื่อตำบลที่เกี่ยวกับการสงครามหรือชัยชนะของสงครามอีก ๒ ตำบล คือ “ชัยฤทธิ์” กับ “ตรีณรงค์” ก็น่าจะเกี่ยวข้องกับการสงครามคราวที่สมเด็จพระนเรศวรยกทัพมาในครั้งนั้นบ้าง

โบราณวัตถุสถานในท้องที่อำเภอไชโย

โบราณวัตถุสถานในท้องที่อำเภอไชโยที่รู้จักกันดีทั้งในอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทองและจังหวัดใกล้เคียงก็คือหลวงพ่อดโตวัดไชโย ซึ่งจะได้กล่าวถึงหลวงพ่อดโต และโบราณวัตถุสถานในวัดไชโยดังต่อไปนี้

วัดไชโยวรวิหาร

วัดไชโยตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันตกอยู่ในท้องที่ตำบลไชโย อำเภอไชโย ห่างจากศาลากลาง จังหวัด

อ่างทองประมาณ ๑๘ กิโลเมตร การเดินทางไปยังวัดไชโย ในปัจจุบันนั้นนับว่าสะดวกสบายมากเพราะมีถนนสายอ่างทอง-สิงห์บุรี ผ่านหลังวัด ดังนั้นการเดินทางทางรถยนต์จึงสามารถไปได้ถึงบริเวณวัดเลยทีเดียว

โบราณวัตถุสถานที่น่าสนใจ และที่ประชาชนรู้จักกันดี ในวัดไชโย ก็คือหลวงพ่อโตซึ่งประดิษฐานอยู่ในวิหารหลังใหญ่ มองเห็นได้แต่ไกล และยังมีอีกอย่างที่ประชาชนไม่ค่อยรู้จัก และไม่ค่อยสนใจกันนัก เนื่องจากเมื่อมาถึงวัดนี้มักจะมานมัสการหลวงพ่อโตมากกว่า จึงไม่สนใจอย่างอื่นใดในวัดนี้อีก สิ่งดังกล่าวนี้ก็คือ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ซึ่งอยู่ติดกับวิหารหลวงพ่อโตทางด้านหน้านั้นเอง จะได้กล่าวถึงโบราณวัตถุสถานที่กล่าวต่อไปตามลำดับ

หลวงพ่อโต เป็นชื่อของพระพุทธรูปในวิหารที่ประชาชนเรียกกันอย่างนี้ แต่รัชกาลที่ ๕ พระราชทานนามว่า “พระมหาพุทธพิมพ์” เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิซ้อนพระหัตถ์คอดองจีวรพาดสังฆาฏีกว้างอย่างใหม่ หน้าตักกว้าง ๘ วา ๖ นิ้ว (๑.๖.๑๓ เมตร) สูงตลอดคอดพระรัศมี ๑๑ วา ๑ ศอก ๗ นิ้ว (๒๒.๖๕ เมตร) ซึ่งนับว่าเป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่โตมากองค์หนึ่ง ประชาชนจึงเรียกกันว่า “หลวงพ่อโต”

แทนที่จะเรียกว่า “พระมหาพุทธพิมพ์” การที่จะชมองค์พระให้เห็นความงามทั้งองค์นั้น จะห้ามุมชมได้ยาก เพราะองค์พระสูงใหญ่และถ้าเข้าไปชมในวิหารก็ไม่สามารถมองเห็นอย่างเด่นชัดยิ่งจะถ่ายภาพด้วยแล้ว จะถ่ายภาพทั้งองค์พระได้ยาก เติมไม่มีวิหารคงจะมองเห็นความงามได้ดีกว่า และถ่ายภาพได้สวยด้วย

สำหรับลักษณะขององค์พระหลวงพ่อดำ มีลักษณะค่อนข้างจะเป็นสมัยใหม่อยู่มาก คือมีลักษณะเหมือนจริงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพักตร์ พระโอษฐ์ เหมือนคนจริงมากขึ้น และจีวรที่ห่มก็มีริ้วรอยเหมือนพระห่มจีวรจริงๆ เนื่องจากในสมัยที่สร้างพระพุทธรูปองค์นี้คงจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกบ้างแล้ว แบบพระพุทธรูปปางขอฝนในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งมีลักษณะเป็นศิลปะสากลมาก อย่างไรก็ตามลักษณะของหลวงพ่อดำก็มีความงาม ความสง่า ความสูงใหญ่ น่าประทับใจ

หลวงพ่อดำประดิษฐานอยู่ในวิหารสูงใหญ่มาก มีประตูหน้าต่างทำแบบโค้งแหลม เหมือนกับประตูหน้าต่างแบบโกธิคที่สร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ลพบุรี และรวมทั้งซุ้มประตูทางเข้าโบสถ์วิหาร และวัดก็เป็นแบบ

เดียวกันด้วย สำหรับภายในวิหารมีเสาศีเหลี่ยมขนาดใหญ่ และข้างนอกด้านหน้าหลังก็มีเสาศีเหลี่ยมขนาดใหญ่เช่นกัน เพราะต้องรองรับหลังคาที่สูงใหญ่ ด้านหน้าวิหารเป็นพระอุโบสถซึ่งทำหลังคาติดกับวิหารเป็นมุขยื่นออกมา เมื่อคุณานอกแล้วเสมือนเป็นหลังเดียวกัน แต่พระอุโบสถมีหลังคาต่ำกว่ามาก

ภายในพระอุโบสถนี้เองที่มีเป็นจิตรกรรมฝาผนัง รอบพระอุโบสถ เป็นภาพเขียนสมัยใหม่ เข้าใจว่าเขียนพร้อมกับสร้างวิหารและพระอุโบสถ คือในรัชกาลที่ ๔ เพราะฝีมือเขียนก็เป็นฝีมือเดียวกับจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ ที่เขียนในรัชกาลที่ ๔ หรือรัชกาลที่ ๕ คือการเขียนภาพต้นไม้ เมฆมีการแรเงา แบบศิลปะตะวันตก แต่ก็นับว่าเป็นฝีมือที่สวยงามมาก ส่วนมากยังอยู่ในสภาพดี มีบางตอนชำรุดบ้าง และบางตอนก็ถูกน้ำฝนไหลเป็นทางบ้าง แต่ก็ยังมีสภาพดีกว่าจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณเสวริยาราม อำเภอเมืองอ้างทอง และวัดสี่ร้อย อำเภอวิเศษชัยชาญส่วนเรื่องที่เขียนก็เป็นเรื่องพุทธประวัติ แบบเดียวกับวัดอื่น ๆ ในอ้างทองคือตอนบนเป็นภาพเทพชุมนุม และตอนล่างเป็นพุทธประวัติตลอดเรื่องตั้งแต่ประสูติถึงปรินิพพาน จึงนับว่า

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถหน้าชมอย่างยิ่ง

รอบ ๆ พระอุโบสถ และวิหารหลวงพ่อโตนี้มีกำแพงแก้วรอบและมีซุ้มประตูทางเข้าเป็นแบบโค้งแหลม ส่วนด้านหน้าเป็นศาลาซุ้มประตูสวยงามภายในกำแพงแก้วมีศาลาราย ๔ หลัง แต่ทางวัดก็ได้สร้างศาลาเล็ก ๆ ภายในกำแพงแก้วเพิ่มขึ้นอีกจึงทำให้แน่นไปบ้าง และติดกับแผนผังเดิมไปส่วนสวนและสระน้ำหน้าพระอุโบสถซึ่งอยู่ในกำแพงแก้วนั้นนับว่าสวยงามและทำให้บริเวณภายในกำแพงแก้วสดชื่นดีมาก

สำหรับวัดไชโยนี้เดิมทีเดียวก็เป็นวัดราษฎร์โบราณแต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมาแต่สมัยใดใครเป็นผู้สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรยกทัพมารบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีวัดนี้ คงจะสร้างหลังจากนั้นอาจจะเป็นสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างไรก็ตามไม่มีโบราณวัตถุสถานเก่าแก่ที่ปรากฏอยู่ว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายเลย

วัดไชโยเพิ่งจะปรากฏว่าเป็นวัดที่มีชื่อเสียงขึ้นก็เมื่อครั้งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม จัหวัดธนบุรีมาสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ คือ หลวงพ่อโตขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล

ที่ ๔ เนื่องจากมารดาท่านเคยพาท่านมาพักอยู่ที่ตำบลไชโย เมื่อตอนท่านยังเล็ก ๆ อยู่ และท่านได้สร้างวัด พระพุทธรูป และเจดีย์ไว้หลายแห่งและมักจะสร้างแปลก ๆ โท ๆ กล่าวกันว่าเพื่อจะให้สมนามกับท่านที่ชื่อโต เช่นสร้างพระยืนอุ้มบาตรที่วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม กรุงเทพฯ เป็นต้น

หลวงพ่อโตซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) มาสร้างขึ้นนั้น เดิมทีเคยสร้างขึ้นไว้กลางแจ้ง ถือปูนขาวไม่ได้ปิดทอง สร้างอยู่ถึงสามครั้งด้วยกัน คือสร้างโดยวิธีก่อใช้สอหิน ขนาดสูงใหญ่กว่าในปัจจุบันถึงสองครั้ง แต่ท่านนำหนักไม่ได้จึงพังลงมาหมด ท่านได้พยายามสร้างเป็นครั้งที่สาม โดยมีพระบรมบงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ เป็นแม่กองก่อสร้าง ครังนี้สร้างแบบก่ออิฐถือปูน มีขนาดเล็กกว่าตอนสร้างครั้งแรก เล็กน้อย

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสมณฑลอยุธยา เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๒๑ ได้เสด็จยังวัดไชโยด้วย ทรงปรากฏในพระราชหัตถเลขาเรื่อง "ระยะทางเสด็จประพาสมณฑลอยุธยา" ตอนหนึ่งว่า

“พระใหญ่ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) สร้างนี้ ดูหน้าตุรุษรูปร่างไม่งามเลย แลดูที่หน้าวัด ปากเหมือนขร้วโต

ไม่มีผิด ถือปูนขาวไม่ได้ปัดทอง ทำนองพระท่านจะไม่คิด
ปัดทองจึงได้เจาะท่อน้ำที่พระหัตถ์”

และอีกตอนหนึ่งว่า

“วัดไชโยนี้ เจ้าพระยารัตนบดินทร์ (บุญรอด) ที่
สมุหนายกมีศรัทธาสรางใหม่พร้อมทั้งพระอุโบสถ และวิหาร
พระโต แต่เมื่อกระทุ้งรากวิหาร พระพุทธรูปใหญ่ที่สมเด็จพระ
พระพุฒาจารย์โตสร้าง ทนกระเทือนไม่ได้พังลง จึงทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้าฯ รับสร้างพระโตใหม่เป็นของหลวง ตาม
แบบอย่างพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสร้าง
พระโตวัดกัลยาณมิตร ช่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต
ตันสกุลกัลยาณมิตร) ผู้เป็นบิดาของเจ้าพระยารัตนบดินทร์
มาก่อน แล้วทรงรับวัดไชโยเป็นพระอารามหลวงแต่บัดนั้นมา”

วัดไชโยจึงเป็นพระอารามชั้นโท ชนิดรววิหารจนถึง
ปัจจุบันนี้

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินยังวัดไชโยอีก ครั้งปรากฏ
ในพระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ.
๒๔๔๔ ฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐ ว่า

“ถึงวัดไชโยได้แวะขึ้นที่วัด วิหารดีถึงว่าต่อพระ-

อุโบสถออกมาข้างหน้า คุฏฐานอกรูปก็^๗เป็นลตหลั่นกันดี
ภายในก็สว่างตลอดงานที่ทำก็อยู่ก่อนข้างประณีต ในพระ-
อุโบสถปฏิลาแลเขียนภาพพอใช้ เสียแต่พระประธานเป็น
แม่ลูกอินอย่างปัจจุบันนี้ ห่มผ้ามีดอกดวงซึ่งนับกันว่า^๗เป็น
พระอย่างราคาแพง ในमुखหลังพระอุโบสถรูปสมเด็จพระพุทธมา-
จารย์โตมีเค้าจำได้ แต่หนุ่มไปกว่าเมื่อถึงเวลามรณภาพ
สักหน่อยหนึ่ง พระองค์ใหญ่พระศอเล็กพระพักตร์ยาว ถ้า
หากว่าตั้งนั่งร้านขึ้นไปตรงพระพักตร์ เห็นจะยาวเกินขนาด
แต่ก็^๗เป็นการยากที่จะ^๗บ้นให้งามได้ เพราะที่แลดูต้องเห็น
ลูกคางก่อนอื่น เพราะต้องแหงนคอตั้ง^๗บ่า ถ้าไม่มีวิหาร^๗
กลางแจ้งจะคอยหาที่^๗ค่าง่ายสักหน่อย”

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จนมัสการพระและถ่ายรูปที่วัดไชโยอีก
เมื่อคราวเสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จประพาสลำแม่น้ำน้อยและลำแม่น้ำใหญ่
ได้ทรงประทับที่วัดไชโย และเสด็จนมัสการหลวงพ่โต
ด้วย

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๘ พระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงนมัสการหลวงพ่อดุสิตไชโย เมื่อครั้งเสด็จประพาสจังหวัดอ่างทอง โดยทางชลมารค

จึงเห็นได้ว่า วัดไชโยนี้สมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการแล้วถึง ๓ พระองค์จึงน่าที่ประชาชนคนไทยที่ยังไม่เคยเดินทางไปนมัสการ ควรจะหาโอกาสไปนมัสการเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวัดได้จัดให้มีงานนมัสการถึง ๓ ครั้งด้วยกันคือ วันขึ้น ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำเดือน ๕ ครั้งหนึ่ง และวันขึ้น ๗-๘-๙ ค่ำเดือน ๕ ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่ง คือวันแรม ๗-๘-๙ ๑๐ เดือน ๑๑ การเดินทางไปนมัสการในปัจจุบันนี้ก็นับว่าสะดวกมากเพราะมีรถยนต์เล่นได้ถึงบริเวณวัด ไม่ว่าจะมาจากกรุงเทพฯ ฯ หรือจังหวัดใด ซึ่งผิดกับสมัยก่อนที่ยังไม่มีถนน การคมนาคมไม่สะดวกต้องเดินทางทางเรือทำให้ล่าช้า และไม่สะดวกหลายประการ

วัดศรีมณฑป

วัดศรีมณฑปนี้เป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลจรเข้ร้อง อ่างเภอไชโย ร้อยเอกบุญชู ชัยวารินทร์ ฝ่ายยกกระบัตร์

ศูนย์การทหารม้าสระบุรี ได้เขียนจดหมายเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า

“วัดนี้เท่าที่ผมสังเกตแล้วคงจะสร้างมาแต่สมัยสุโขทัย หรือสูงกว่านั้น ไม่มีต่ำกว่านั้นลงมาได้ (จากความนึกคิดของผมเอง) เพราะเก่าแก่มาก สมัยผมเป็นเด็กยังมีซากวิหาร มีพระพุทธรูปชำรุดเหลืออยู่ ผมไม่ได้ไปเห็นมาหลายปีแล้ว คงจะหมดไปแล้วไม่ทราบ เมื่อสมัยเด็ก ๆ ผมเคยไปเลี้ยงควายแถวนั้น สังเกตคุรุศมีรอบ ๆ ที่ห่างวัดไปพอสมควร มีซากอิฐให้เห็นเป็นหย่อม ๆ แสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นแถวนี้คงรุ่งเรืองไม่น้อย ซึ่งผิดกับเดี๋ยวนี้ที่มีบ้านสมัยนี้ตั้งอยู่ห่างรอบ ๆ ไม่น้อยกว่า ๑ ก.ม. ขึ้นไป สมัยก่อนโน้นปู่เขยของผม อาจารย์กลอย โพรศรี หมอทำขวัญนาคชื่อดัง เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เคยทนุบำรุง เช่นถางป่า ชุกสระน้ำ ชาวบ้านจรเข้ร้อง และหมู่บ้านใกล้เคียง รู้จักวัดคุรุศมีณฑป และพระพุทธรูปหักๆ แต่เพียง “ท่านเป็นหมอกวายเป็น” คือว่าควายใครชีวิตกันแข่งราชาหัก ก็เอาปูนแดงที่กินกับหมากมาทา รายไหนก็รายนั้นหายทุกราย นอกจากนั้นก็คือ ชุกคู้ยทำลายหาทรัพย์สมบัติมหาศาล รู้จักกันเพียงเท่านั้น ท่านผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่าให้ฟังว่า ที่วัดนี้มีทรัพย์สมบัติมหาศาลใส่หีบมีโซ่เหล็ก ล่ามไว้อยู่ภายในวัดนั้น ถึงวันตีคินตี (คงจะหมายถึงวันพระ

วันโกน) จะได้ยินเสียงปีพาทราชตะโพนบรรเลง ย่าของผม มีที่นาอยู่ข้างวัดนั้นแปลงหนึ่ง ตั้งแต่ทำนาไม่เคยได้สิ่ง เหล่านี้ ซึ่งผมเคยได้เห็นและจับคลำ คือ

๑. เต้าปูน โตกว่าหัวแม่มือเล็กน้อย ยาวประมาณ ๓ นิ้ว ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ รูปร่างลักษณะคล้ายกระโถน ปากแตรเตี้ยวน ที่ว่าเป็นเต้าปูน เพราะภายในมีคราบหินปูน ติดอยู่

๒. แหวน ทำเป็นรูปขด เอาหัวชนกับหางเป็น วงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว ทำด้วยทอง สัมฤทธิ์ ผมลองเอาใส่นิ้วมือ ใส่ไม่ได้เพราะใหญ่มาก

๓. ชันลงหิน รูปทรงสวยมาก คือเหมือนขัน ทองเหลือง ที่เราใส่บาตรทุกวันนี้ แต่โตกว่าเล็กน้อย มีผู้ มาบอกว่าเป็นทรง “มะนาวตัด” เป็นทองสีดอกบวบ แต่ขันใบนี้ถูกหัวหมูไถนา ไถกันชำรุด

ทั้ง ๓ อย่างนี้ ย่าผมได้มาแล้ว เก็บไว้ที่บ้านผมและ ยังได้ลูกหลานพิจารณา และยังมีสิ่งอื่น ๆ อีกที่ได้มา ล้วนเป็น ทองสัมฤทธิ์แทบทั้งนั้น แต่ผมจำไม่ได้ว่ามีอะไรบ้าง เพราะ ขณะนั้นยังเด็กเกินไป ความสนใจจึงมีน้อย และสิ่งทั้งหมด คงกล่าวแล้ว ย่าของผมได้นำไปหล่อเป็นพระพุทธรูปบูชา

ใต้อีกหนึ่งหน้าตักประมาณ ๘ นิ้ว ขณะนี้ยังอยู่กับอาสะไก
ของผมที่บ้านจรเข้ร้องนั่นเอง

จากข้อเขียนที่ร้อยเอกบุญชู ชัยวารินทร์ ได้เขียนเล่า
ให้ผู้เขียนฟังทั้งหมดนี้ จึงน่าจะเชื่อได้ว่า วัดศรีมณฑปเป็น
วัดร้างที่เก่าแก่วัดหนึ่ง ถ้าหากได้ทำการสำรวจค้นคว้าและ
ขุดค้นที่ถูกต้องหลักวิชาแล้ว คงจะได้ทราบเรื่องราวในอดีตของ
วัดนี้ และหมู่บ้านตำบลใกล้เคียงของวัดนี้ได้มากขึ้น

วัดจำปา

เป็นวัดร้างอีกวัดหนึ่ง ที่ร้อยเอกบุญชู ชัยวารินทร์
ได้เล่าให้ฟังว่า เคยมีผู้เฒ่าเล่าให้ฟังนานแล้วว่า เป็นวัดที่อยู่
ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และอยู่ระหว่างบ้านบางแมวกับบ้าน
ตลาดกรวดติดต่อกัน คืออยู่ในท้องที่อำเภอไชโยนั่นเอง
วัดจำปานั้นเคยสังเกตเห็นมูลดิน และเศียรพระพุทธรูปปรากฏ
อยู่ แต่ปัจจุบันนี้อาจจะพงลงแม่น้ำเจ้าพระยาเสียหมดแล้วก็ได้

วัดสระเกศ

วัดสระเกศตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ใน
ท้องที่ตำบลชัยภูมิซึ่งเดิมชื่อตำบลสระเกศนั่นเอง อยู่ห่างจาก

ศาลากลางจังหวัดอ่างทองประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ถ้าหากไปตามถนนสายอ่างทอง-สิงห์บุรี ก็ต้องข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดละมุด แต่ปัจจุบันถนนสายเอเชียซึ่งอยู่ทางฟากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาสร้างเสร็จแล้ว จึงทำให้สะดวกอย่างยิ่งในการเดินทางไปยังวัดสระเกศเพราะถนนดังกล่าวผ่านหลังวัด

วัดสระเกศนี้เข้าใจว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เมื่อคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศนี้ ก็คงมีวัดสระเกศที่บ้านสระเกศแล้ว แต่ชื่อวัดกับชื่อหมู่บ้านชื่อใดจะมีมาก่อนนั้นยังไม่พบหลักฐาน อย่างไรก็ตามก็มีผู้สันนิษฐานว่า ในสมัยก่อนหน้านั้นอาจจะมีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งเสด็จมาประทับทรงสนานพระวรกายและสระพระเกศาที่หมู่บ้านนี้ก็ได้จึงชื่อว่า “สระเกศ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย

และเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓ นี้เอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนิน

ไปยังวัดสระเกศเนื่องในการพระราชพิธีกุศลบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ปัจจุบันนี้ยังสังเกตเห็นซากอิฐเก่า ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเจดีย์หรือพระอุโบสถเก่าที่ถูกรื้อ แล้วสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ หลังหนึ่งโบสถ่மாகเป็นโบสถ่มาเก่า เข้าใจว่าเป็นสมัยอยุธยา ❀